

رشد و نمو کودک (پایش رشد)

هدف‌های رفتاری: در پایان این فصل، فراگیر باید بتواند:

- ۱- رشد و نمو را تعریف کند.
- ۲- عوامل مؤثر بر رشد و نمو را توضیح دهد.
- ۳- شاخص‌های پایش رشد کودک را توضیح دهد.
- ۴- نحوه ثبت و تفسیر منحنی رشد را به‌طور عملی انجام دهد.
- ۵- دوره‌های مختلف رشد و نمو کودک را بیان کند.
- ۶- معیارهای نمو کودک را توضیح دهد.

اهمیت رشد و نمو

شناخت رشد و نمو طبیعی، برای تمام افرادی که از کودکان مراقبت می‌کنند، ضروری است. با توجه به این شناخت، این امکان به‌وجود می‌آید تا هرگونه انحراف از الگوی طبیعی سریع‌تر تشخیص داده شده و از عوارض آن پیشگیری گردد.

اگر این تعریف را بپذیریم که کودک، انسان در حال رشد است و کودک در حال رشد کودکی سالم است، به این نکته پی خواهیم برد که آگاهی از نکاتی مانند: رشد مطلوب چیست؟ چگونه می‌توان مراقب آن بود؟ و چگونه می‌توان انحراف از آن را به موقع تشخیص داد، در مراقبت از کودک بی‌نهایت مفید است.

در حالی که روندهای رشد و نمو را نمی‌توان به‌طور کامل از یکدیگر تفکیک نمود اما بهتر است که رشد را افزایش اندازه کل بدن یا قسمت‌های مختلف بدن بدانیم و نمو را به عنوان تغییرات عملکرد فرد که تحت تأثیر محیط عاطفی و اجتماعی قرار می‌گیرد تعریف نماییم.

مسیر رشد و نمو هر کس در طول زندگی منحصر به فرد است ولی می‌توان با مقایسه الگوی رشد هر فرد با گروه نمونه‌ای از همسالان که در یک کشور زندگی می‌کنند به وضعیت رشد فرد پی برد.

عوامل مؤثر بر رشد

اندازه کودک در زمان تولد، نتیجه رشد او در دوران زندگی داخل رحمی است. پس از آن زمان تا زمان بلوغ، پیشرفت فزاینده در اندازه به وجود می‌آید. رشد هر فرد تحت تأثیر دو دسته عوامل است:

۱- عوامل ژنتیکی یا وراثتی

۲- عوامل محیطی یا خارجی

عوامل ژنتیکی تحت تأثیر مشخصات قومی و جنس والدین به‌ویژه جنس مادر می‌باشد؛ این عوامل ثابت هستند و نمی‌توان آنها را تغییر داد و رشد را از زمان آستانگی تا بلوغ تنظیم می‌کنند.

عوامل محیطی متعددی بر رشد فرد تأثیر می‌گذارند که از جمله آنها می‌توان به وضعیت تغذیه و سلامت مادر در دوران حاملگی، نحوه تغذیه اولیه کودک و بیماری‌های کودک، اشاره کرد.

همان‌طور که ذکر شد اثر عوامل محیطی، ممکن است از زمان زندگی داخل رحمی شروع شود. برای نمونه سوء تغذیه شدید مادر یا سیگار کشیدن او در دوران بارداری (در مقایسه با شرایطی که مادر

دچار سوء تغذیه نیست یا سیگار نمی‌کشد) باعث به دنیا آمدن نوزادی با وزن کمتر می‌شود. بعد از تولد، تأثیر عوامل خارجی بر روی رشد اهمیت بیشتری می‌یابد زیرا کودک بیشتر در

تماس مستقیم با آنهاست.

مهم‌ترین عامل خارجی مؤثر بر رشد، وضعیت تغذیه‌ای شیرخوار و کودک است. فقر مواد غذایی و سوء تغذیه، هر چند خفیف، می‌تواند بر رشد فرد تأثیر بگذارد. به دلیل حساس بودن رشد در مقابل

تأثیرات خارجی، توجه دقیق و دایمی به آن وسیله‌ای با ارزش برای پایش سلامت کودک است. کندی یا توقف رشد کودک ممکن است مدت‌ها قبل از بروز اولین علائم یا نشانه‌های سوء تغذیه در او آشکار

شود. همچنین کندی رشد، گاه اولین علامت یک عفونت یا بیماری دیگر است. بنابراین پایش رشد قادر است ما را در تشخیص سریع مسایل بهداشتی و در به‌کارگیری به‌موقع روش‌های اصلاحی یاری دهد.

شدت مشکلات بهداشتی را نیز می‌توان با تأثیر آنها بر روی رشد ارزیابی کرد تا زمانی که کودک دارای رشدی مطلوب است، وجود اختلال مزمن یا نامشخص در او نباید نگرانی زیادی ایجاد کند.

شاخص‌های پایش رشد

به‌طور معمول، به‌عنوان شاخص‌های رشد از سه مقیاس که بر روی افراد اندازه‌گیری می‌گردد، استفاده می‌شود: طول یا قد، وزن و محیط قسمت‌های مختلف بدن^۱. هر یک از این‌ها مزایا و معایبی

۱- پایش اسم مصدر است از مصدر پایدن.

دارند که به طرز استفاده از وسایل اندازه‌گیری و امکانات و روش‌های موجود بستگی دارد.

طول یا قد: اندازه طول یا قد، معیاری است که افزایش کلی در جثه کودک را تا زمان اندازه‌گیری نشان می‌دهد و بنابراین کل تاریخچه بهداشتی او را منعکس می‌کند. با وجود این، تغییرات قد به قدری کند است که از آن نمی‌توان در پایش رشد استفاده کرد. همچنین اندازه‌گیری قد در شیرخواران و کودکان که در آنها پایش رشد بیشترین اهمیت را دارد، تا حدی دشوار است. اندازه‌گیری‌های غیر دقیق همراه با دشواری‌های سنجش قد، استفاده از آن را برای تشخیص اختلاfi که ممکن است در فاصله زمانی بین دو بار اندازه‌گیری قد وجود داشته باشد، مشکل می‌کند. شکل ۱-۹ نمودار قد برای سن از صفر تا ۶ سالگی ویژه دختران و شکل ۲-۹ نمودار قد برای سن از صفر تا ۶ سالگی ویژه پسران را نشان می‌دهد.

به‌علاوه طول یا قد کودک کاهش نمی‌یابد و از این‌رو برای سنجش اختلال سلامت شاخص خوبی نیست.

وزن برای سن: تغییر نسبی وزن به سن، بسیار سریع‌تر از تغییرات قد نسبت به سن می‌باشد و در مقابل هرگونه اختلال در سلامت و یا بهبود آن حساس‌تر است. تغییرات قابل ملاحظه در وزن کودک را حتی در فاصله چند روز نیز می‌توان مشاهده کرد. اندازه‌گیری وزن آسان است؛ بنابراین دقیق بودن هر چه بیشتر آن مبسر می‌باشد. به این دلایل است که وزن برای سن معمولاً به عنوان بهترین شاخص کاربردی در پایش رشد کودکان به کار می‌رود.

همان‌طور که قبلاً ذکر شد، وزن نوزادان طبیعی در هنگام تولد بین ۲۵۰۰ تا ۴۰۰۰ گرم می‌باشد. نوزادان در ده روز اول تولد، مقداری وزن خود را از دست می‌دهند که این یک امر طبیعی است و به علت از دست دادن مقداری از آب بدن رخ می‌دهد. پس از آن، هرگونه کاهش وزن و حتی ثابت بودن آن غیرطبیعی است و نشانگر کافی نبودن تغذیه و یا اختلال در رشد می‌باشد.

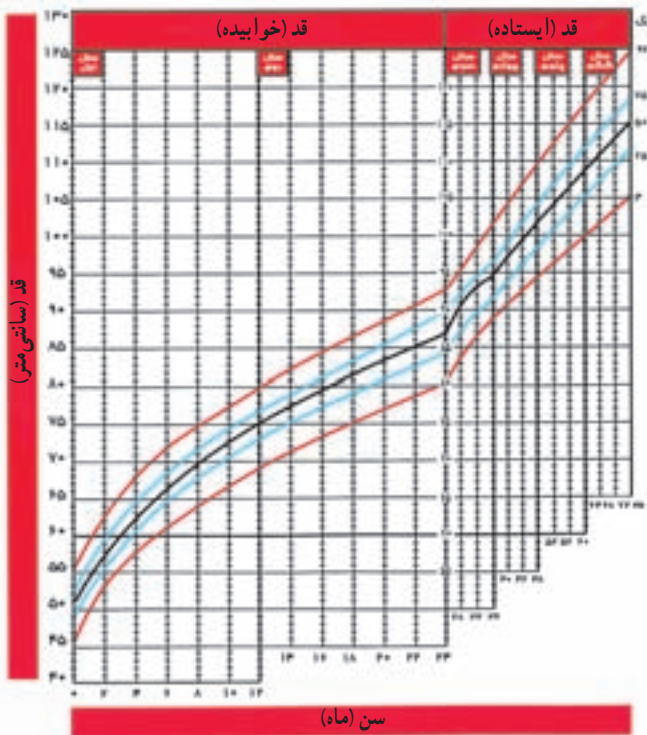
به طور متوسط به وزن کودکان در ۴ ماهه اول زندگی، روزانه ۲۰ تا ۲۵ گرم و در ۸ ماهه بعدی روزانه ۱۵ گرم اضافه می‌شود که در این صورت، وزن کودک در ۵ ماهگی تقریباً به دو برابر و در یک سالگی تقریباً به سه برابر وزن هنگام تولد خواهد رسید.

در دو سالگی وزن کودک به چهار برابر زمان تولد می‌رسد و پس از آن تا هنگام بلوغ، وزن کودک به آرامی زیاد شده، سالانه بین ۱/۷ تا ۲/۸ کیلوگرم به آن اضافه می‌گردد.

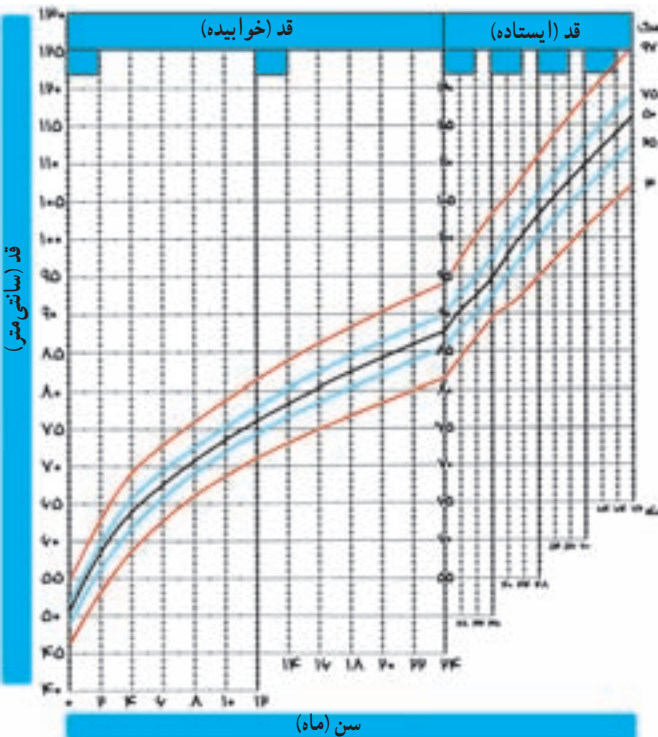
۱- این شاخص‌ها و شاخص‌های دیگر قابل اندازه‌گیری در افراد را شاخص‌های آنتروپومتریک می‌گویند.

صدک*

شکل ۱-۹- نمودار قد
برای سن (دختران)

شکل ۲-۹- نمودار قد
برای سن (پسران)

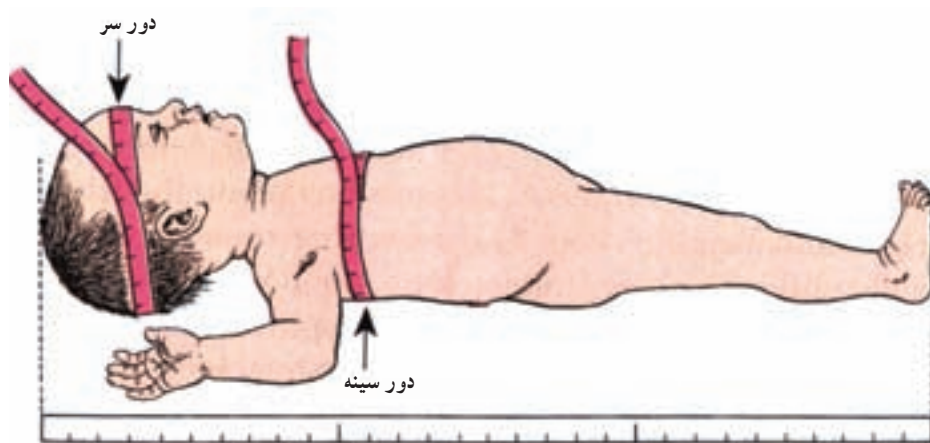
* صدک (percentile) : هنگامی

که افراد جامعه مرجع را به صد گروه مساوی تقسیم کنیم، هریک از این گروه‌ها یک صدک خواهد بود. به‌طور مثال، قرار گرفتن روی صدک ۹۷ یعنی مقداری که ۹۷ درصد جامعه مرجع پایین آن و فقط ۳ درصد بالاتر از آن قرار می‌گیرند.

محیطهای بدن: شاخص‌های دیگری که در پایش سلامتی کودک مورد ارزیابی قرار می‌گیرند، عبارت اند از: اندازه دور سر، دور سینه و دور بازو (شکل ۳-۹).

اندازه دور سر در موقع تولد بین ۳۴ تا ۳۷ سانتی‌متر است که در سه ماهه اول زندگی، هر ماه ۲ سانتی‌متر به آن اضافه می‌شود و پس از آن تا دو سالگی به تدریج ۱۰ سانتی‌متر دیگر به دور سر افزوده خواهد شد. پس از دو سالگی، اندازه دور سر تا پایان عمر تغییر چندانی نخواهد کرد و اصطلاحاً می‌گویند کودک ۲ ساله می‌تواند کلاه پدرش را بر سر بگذارد. اندازه دور سر نمایانگر رشد مغز است و اندازه‌گیری آن در ۲ ساله اول عمر فوق‌العاده اهمیت دارد و با این کار می‌توان از هرگونه اختلال در رشد مغز مطلع شد و اقدامات اصلاحی انجام داد.

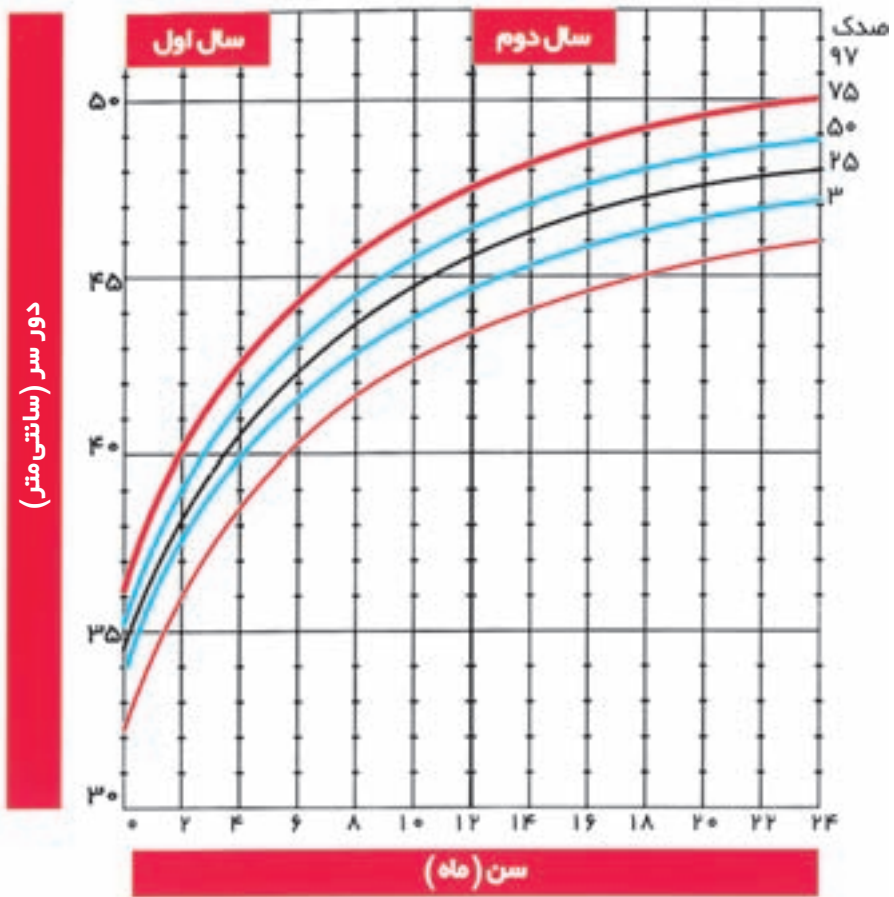
شکل ۴-۹ نمودار دور سر برحسب سن برای دختران و شکل ۵-۹ نمودار دور سر برحسب سن برای پسران را نشان می‌دهد.

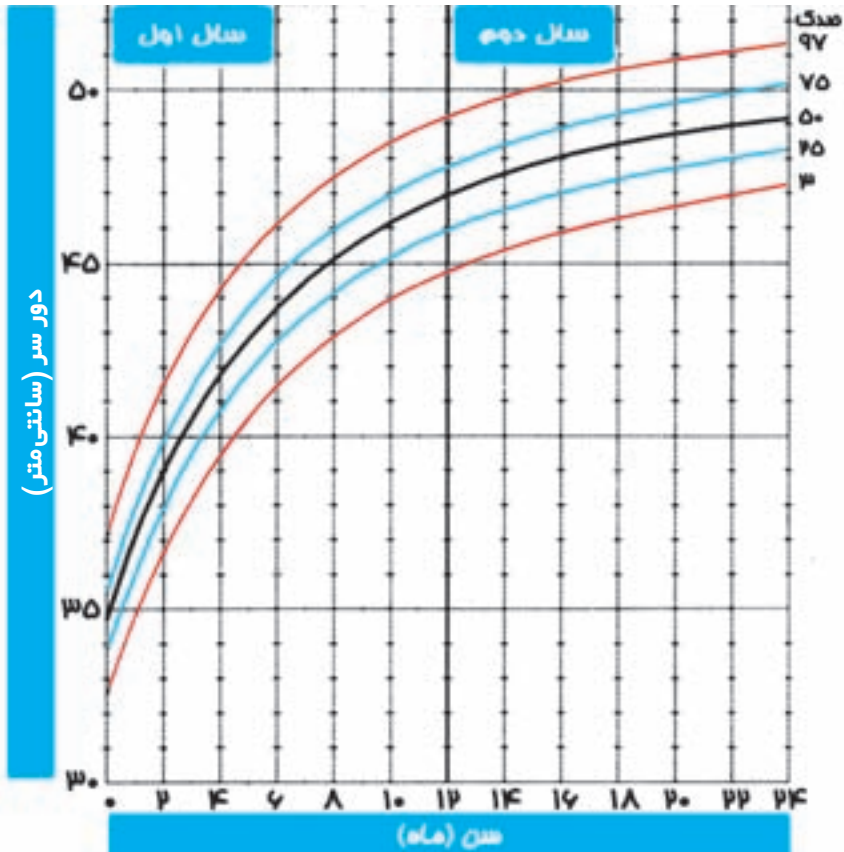
شکل ۳-۹- نحوه اندازه‌گیری دور سر، سینه و قد کودک

اندازه‌گیری دور سینه و مقایسه آن با دور سر نیز می‌تواند اطلاعات مهمی در مورد وضعیت تغذیه فرد در اختیار ما بگذارد. اندازه سر و سینه تا سن ۶ ماهگی مساوی است. بعد از ۶ ماهگی مجموعه به آهستگی و سینه با سرعت بیشتری رشد می‌کند. بنابراین در صورتی که در سن ۵ یا ۶ ماهگی نسبت دور سینه به سر کمتر از یک باشد احتمالاً اشکالی در رشد وجود دارد که یکی از دلایل آن می‌تواند سوء تغذیه طفل باشد.

اندازه دور بازو نیز یکی دیگر از نشانگرهای رشد است، که از آن در بررسی‌های جمعی هنگامی که وزن کردن میسر نباشد استفاده می‌شود. از این شاخص برای ارزیابی لاغری و در واقع سوء تغذیه پیشرفته استفاده می‌شود و برای پایش رشد شاخص حساس و مناسبی نیست.

شکل ۴-۹- نمودار دور سر بر حسب سن (دختران)

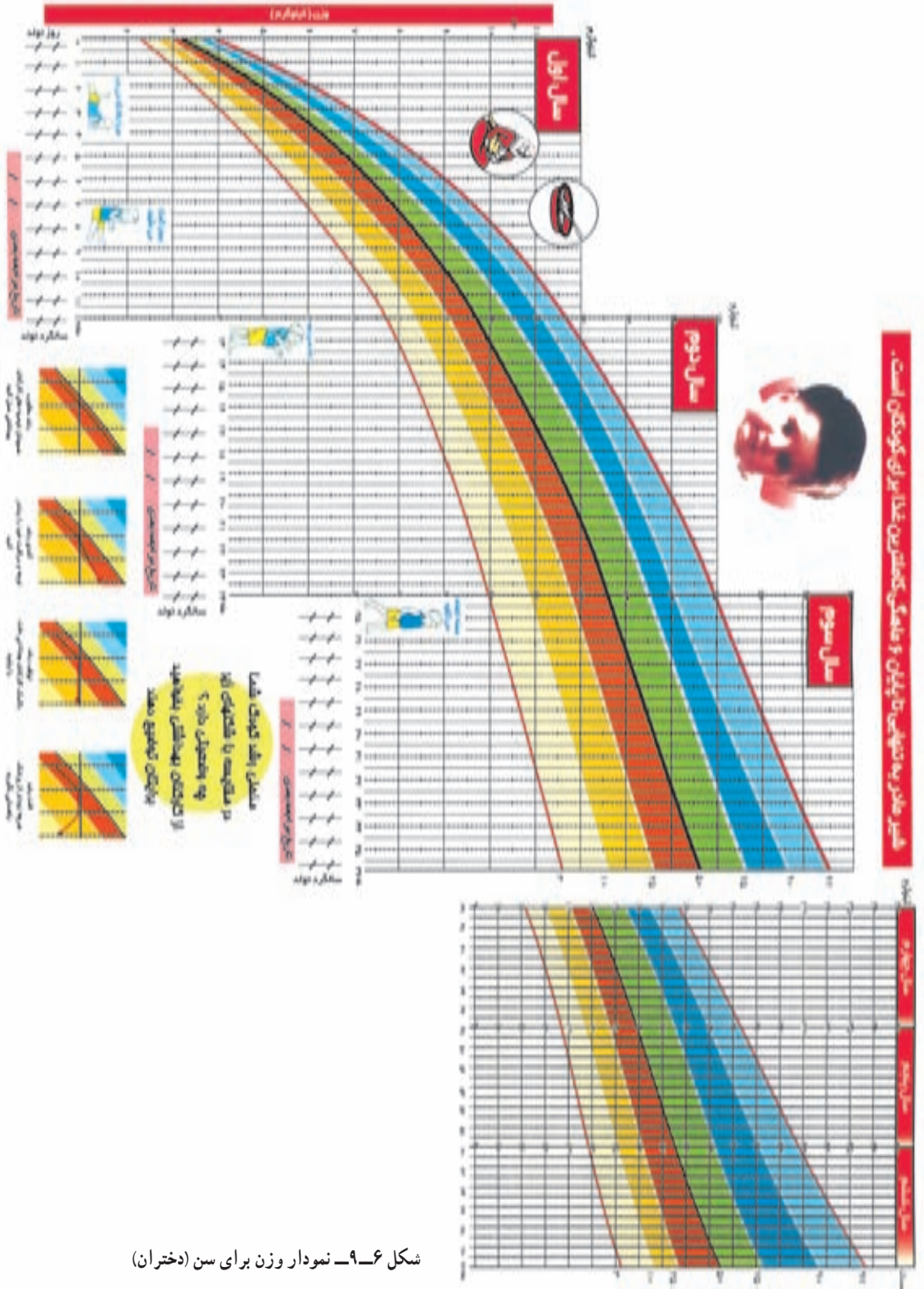

شکل ۹-۵- نمودار دور سر برحسب سن (پسران)

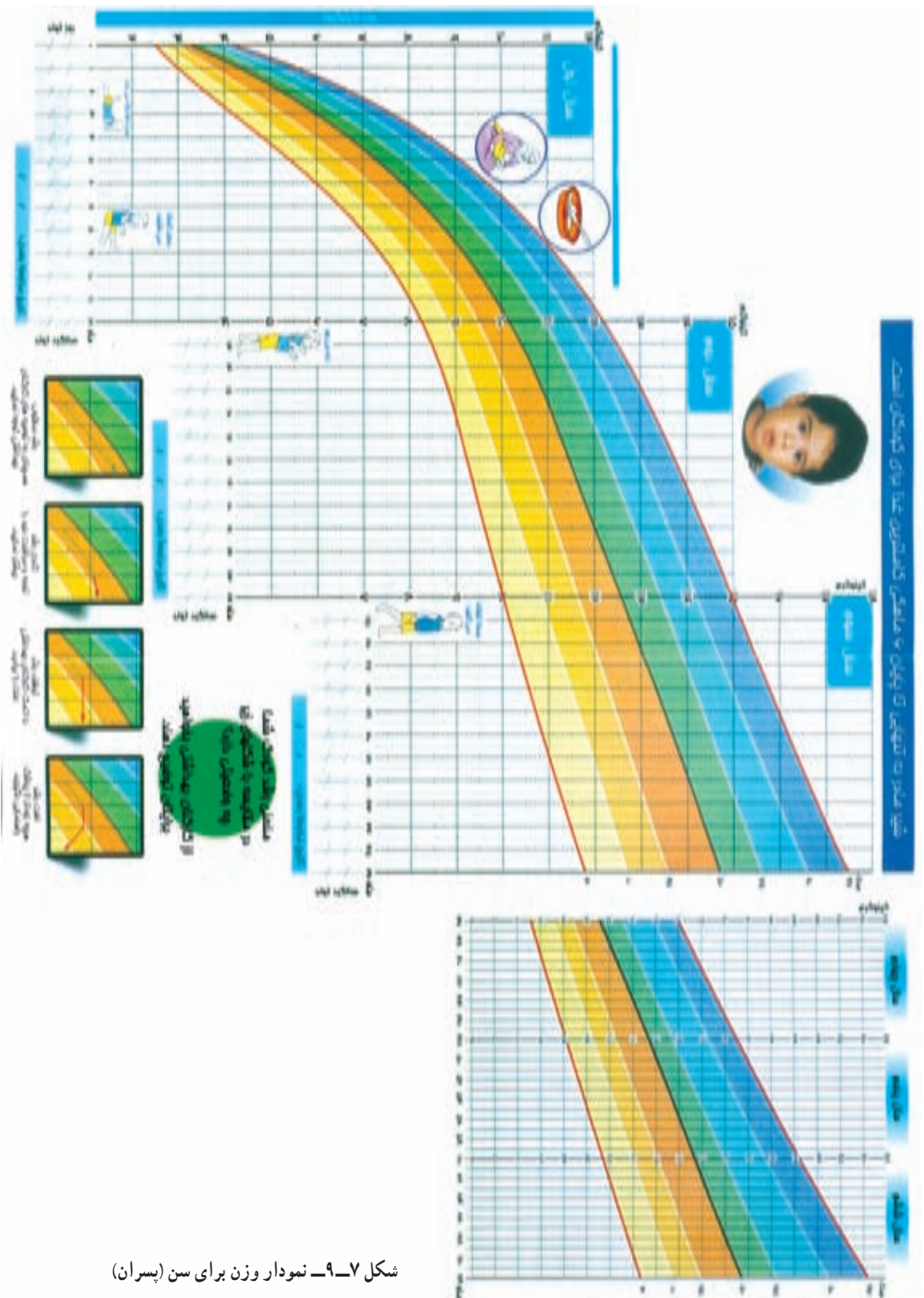
منحنی رشد

منحنی رشد برای پیگیری وضعیت رشد کودکان در طول زمان طراحی شده است به نوعی که تغییرات وزن در زمان‌های مختلف قابل تفسیر باشد (شکل‌های ۹-۶ و ۹-۷). این منحنی با استفاده از وزن کردن گروهی از کودکان سالم (سنین مثلاً ۶-۹ سال) تهیه شده است و دارای دو حد بالا و پایین است که برای دختران و پسران حد بالا و پایین آن اندکی متفاوت است.

شیر مادر به تنهایی تا پایان ۶ ماهگی کافیست غذا برای کودک است.

شکل ۹۶- نمودار وزن برای سن (دختران)

زمان اندازه‌گیری وزن: اولین توزین باید در وقت تولد یا در اولین فرصت بعد از تولد صورت گیرد. وزن هنگام تولد در تشخیص و پیش‌بینی وضع آینده اهمیت بسیار دارد و از نظر پایش رشد و تفسیر روند رشد در آینده بسیار مفید است.^۱ علاوه بر این برنامه، هر بار که کودکی به واحد بهداشتی-درمانی مراجعه می‌کند باید توزین شود و وزن در منحنی رشد ثبت گردد، به‌خصوص اگر کودک بیمار باشد (شکل‌های ۹-۸ و ۹-۹).

شکل ۹-۸

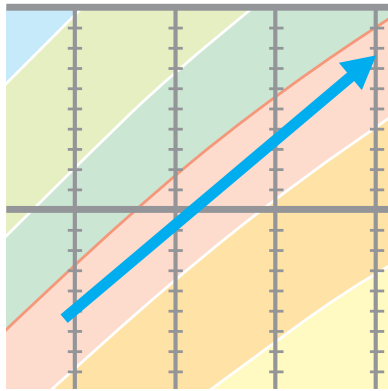

شکل ۹-۹

۱- توزین کودکان از بدو تولد تا پایان ۸ سالگی بسیار مفید است.

نحوه ثبت و تفسیر منحنی رشد: در هر بار اندازه‌گیری، اندازه وزن کودک برحسب سن به وسیله نقاطی روی منحنی علامت‌گذاری می‌شود و از وصل کردن این نقاط به یک‌دیگر یک منحنی به دست خواهد آمد. این منحنی چهار حالت می‌تواند داشته باشد.

الف) اگر منحنی رشد کودک رو به بالا و در همان سمت حرکت منحنی استاندارد پیش رود، بسیار خوب تلقی می‌شود و نشان‌دهنده این نکته که رشد کودک به قدر کفایت است و همچنان به توصیه‌های کارکنان بهداشتی توجه نمود (شکل ۹-۱۰).

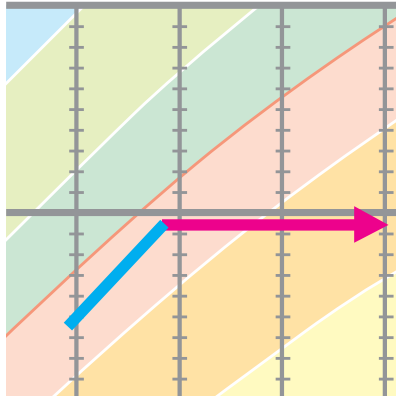
شکل ۹-۱۰- رشد مطلوب

ب) اگر منحنی رشد رو به بالا بوده ولی مسیر طبیعی خود را طی نکند نشانه کندی رشد کودک بوده و به توجه و مراقبت بیشتری نیاز دارد (شکل ۹-۱۱).

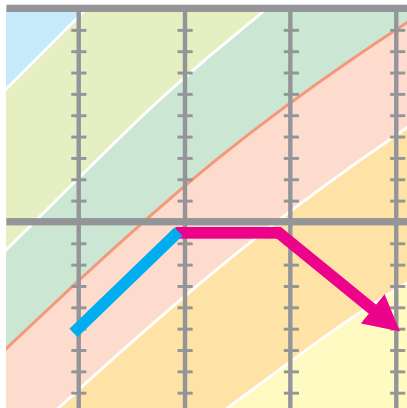
شکل ۹-۱۱- کندی رشد

ج) اگر منحنی رشد، افقی باشد به این معنی است که وزن کودک زیاد نمی‌شود. رشد کودک متوقف شده است و چون وزن تمام کودکان سالم همپای سن آنان زیاد می‌شود توقف رشد علامت هشداردهنده‌ای است که با کمک کارکنان بهداشتی باید علت‌یابی شود (شکل ۹-۱۲).

شکل ۹-۱۲- توقف رشد

د) اگر منحنی رشد رو به پایین باشد نشان‌دهنده کاسته شدن وزن کودک است. این حالت بسیار خطرناک می‌باشد. کودک به کمک فوری احتیاج دارد و باید هر چه سریع‌تر از پزشک راهنمایی گرفته شود (شکل ۹-۱۳).

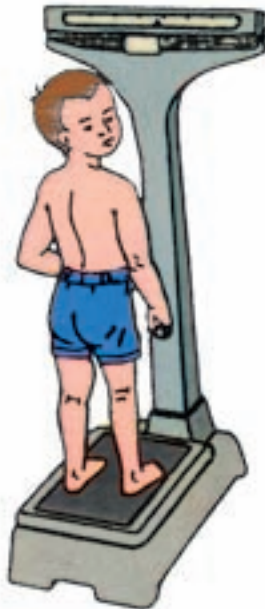

شکل ۹-۱۳- افت رشد

لازم به ذکر است که رشد هر کودک باید با اندازه‌گیری قبلی خود وی سنجیده شود و ملاک در این مورد، صعودی بودن منحنی رشد کودک و قرارگرفتن آن در جاده سلامتی است. این، به آن معنی است که منحنی رشد دو کودک سالم الزاماً منطبق بر هم نیست و در صورتی که جهت رشد منحنی هر یک همگام با رشد منحنی استاندارد رو به بالا باشد، رشد هر دو کودک طبیعی تلقی می‌شود. شکل‌های ۹-۱۴ تا ۹-۱۸ انواع مختلف ترازو را نشان می‌دهد:

شکل ۹-۱۴- ترازوی شاهین‌دار برای توزین کودکان کمتر از پنج سال

شکل ۹-۱۵- ترازوی شاهین‌دار برای توزین کودکان در سن قبل از مدرسه یا بزرگتر

شکل ۹-۱۷- ترازوی فنری عقربه‌دار

شکل ۹-۱۶- ترازوی شاهین‌دار آویز

شکل ۹-۱۸- ترازوی فنری استوانه‌ای برای توزین نوزادان و شیرخواران

دوره‌های رشد و نمو کودک

همان‌طور که قبلاً ذکر شد، رشد به بزرگ شدن ابعاد بدن و نمو و تکامل به تغییر عملکرد فرد اطلاق می‌شود؛ به‌طور مثال بلند شدن قد به‌عنوان شاخص رشد محسوب می‌شود ولی انداختن توپ در سبد بسکتبال (به‌عنوان مثال) نمودی از نمو و تکامل سیستم عصبی ماهیچه‌ای فرد می‌باشد. به بیان دیگر، رشد در اثر خاصیت ذاتی و فیزیولوژیک فرد به‌وجود می‌آید در حالی که نمو و تکامل، تابع یادگیری و مهارت‌هایی است که فرد کسب می‌کند و تغییرات رفتاری روانی فرد را دربر می‌گیرد. از نظر رشد و تکامل، دوران کودکی را می‌توان به چند دوره کوتاه‌تر تقسیم نمود:

۱- دوران نوزادی: دوران نوزادی از هنگام تولد تا ۲۸ روزگی می‌باشد. دوران نوزادی مرحله تطابق از زندگی داخل رحمی به زندگی خارج رحمی است. بسیاری از اعضا و دستگاه‌های بدن از جمله دستگاه گردش خون، دستگاه عصبی، دستگاه گوارش و کلیه‌ها دچار تغییرات و تحولاتی می‌گردند که مناسب شرایط جدید زندگی کودک باشد.

۲- دوران شیرخوارگی: دوران شیرخوارگی از حدود یک ماهگی تا ۱ سالگی می‌باشد. دوران شیرخوارگی مرحله رشد و نمو سریع بدن و تکامل دستگاه‌ها و اعضا مختلف بدن است و به‌خصوص دستگاه عصبی مرکزی تکامل سریعی پیدا می‌کند. در این دوران، کودک شدیداً وابسته به مادر است و به‌علت رشد زیاد، تغذیه کامل و کافی در این دوران اهمیت زیادی دارد.

۳- دوران خردسالی یا سال‌های قبل از مدرسه: این دوران از ۱ سالگی شروع می‌شود و تا پایان ۵ سالگی ادامه می‌یابد. در این دوران، تکامل بیشتری در اعصاب مرکزی و محیطی پیش می‌آید و کودک بسیار متحرک و دارای تکلم است و وابستگی وی به مادر به‌خصوص از نظر تغذیه کمتر می‌شود. دوران خردسالی از نظر تثبیت رفتار شخصی کودک دوران پراهمیتی می‌باشد.

۴- دوران پیش دبستانی و دبستانی: این دوران از ۶ سالگی تا حدود ۱۱-۱۲ سالگی را شامل می‌شود. در این دوران، کودک معمولاً به مدرسه رفته، آموزش‌های مختلف را فرا می‌گیرد. در اثر تماس بیشتر با اجتماع و برخوردهای اجتماعی، فرد از نظر اجتماعی رشد بیشتری کرده و به‌تدریج الگوی شخصیتی خاصی پیدا می‌کند.

۵- دوران نوجوانی و جوانی: این دوران از ۱۱-۱۲ سالگی شروع شده و تا شروع دوران بزرگسالی ادامه می‌یابد. در این دوران، تغییرات مربوط به بلوغ جنسی شروع می‌شود و کودک از نظر جنسی بالغ می‌گردد.

معیارهای نمو کودک

تعیین میزان نمو کودک، به سادگی آنچه در مورد رشد بیان شد میسر نیست. از این گذشته، نمو و تکامل کودکان علاوه بر مسایلی که بر رشد کودک اثر می‌گذارد تابع شرایط و علل گوناگون دیگری نیز هست که تعیین و تشخیص خود این عوامل نیز به آسانی میسر نمی‌باشد. عواملی نظیر ژنتیک و توارث، خصوصیات قومی و فرهنگی، علل اقتصادی و اجتماعی، مشخصات خانواده و بُعد خانوار، رتبه کودک در خانواده و بسیاری از علل دیگر بر نمو و تکامل کودک مؤثرند.

شاخص‌های مختلفی برای تشخیص نمو و تکامل کودک در نظر گرفته شده است ولی میزان نمو و تکامل در ۵ شاخص زیر می‌تواند نمایانگر وضعیت تکاملی کودک باشد:

۱- ادراک بینایی

۲- حرکت دست‌ها

۳- حرکت اعضای بدن

۴- گفتار

۵- شنوایی و ادراک

جدول گوناگونی برای مشخص کردن نمو و تکامل کودک طراحی شده است. جدول ۱-۹ یک نمونه از این جداول است که سیر تکامل کودک از تولد تا ۴ سالگی را دربر می‌گیرد. این جدول از پایین به بالا برای سن کودک مرتب شده است و ردیف‌ها نشان‌دهنده سن کودک می‌باشد. لازم به ذکر است که جدول حداقل توانایی عملی در هر سن را نشان می‌دهد و معمولاً کودک طبیعی می‌تواند فعالیت‌های یک یا دو ردیف بالاتر از سن خود را نیز انجام دهد.

از آنجا که به خاطر سپردن این جداول کار ساده‌ای نیست نکات مهمی که در سنین مختلف باید مورد توجه و دقت شما قرار گیرد، در این جا به طور خلاصه آورده شده است.

۳ ماهگی

– وقتی او را روی شکم می‌گذارید می‌تواند سرش را نگه‌دارد.

– با چشم‌هایش دست‌های شما را دنبال می‌کند.

– لبخند می‌زند.

۶ ماهگی

– مادرش را می‌شناسد.

– می‌تواند اشیاء را در دست خود نگه‌دارد.

– از خود صداهایی شبیه غان و غون درمی آورد.

۹ ماهگی

– می تواند بنشیند.

– می تواند اشیاء را از یک دست به دست دیگر بدهد.

۱۲ ماهگی

– می تواند چهار دست و پا راه برود.

– می تواند بایستد.

– سعی می کند راه برود.

۱۲-۱۸ ماهگی

– به خوبی راه می رود.

– چند کلمه ساده را ادا می کند.

۱۸-۲۴ ماهگی

– به خوبی راه می رود حتی می دود.

– چند جمله ساده را بیان می کند.

۲-۴ سالگی

– احساس دفع ادرار و مدفوع خود را خبر می دهد.

– به خوبی حرف می زند.

– در بازی با کودک هم سال خود شرکت می کند.

۴-۶ سالگی

– دفع ادرار و مدفوع خود را کنترل می کند.

– به یادگیری علاقه مند است.

با توجه به مطالب ذکر شده اگر کودک یاار متوجه شد که رشد و نمو طفل مطابق سنش نیست باید

ضمن توجه والدین و بدون نگران کردن آنان کودک را به پزشک معرفی نماید.

جدول ۱-۱- جدول سنجش نمو کودک از تولد تا چهار سالگی

E- سنبله‌ای و ادراک شنوایی	D- گفتار	C- حرکات اعلیای بدن	B- حرکات دستها	A- ادراک بینایی
۱. واکنش در مقابل صدای بلند	۱. بلکیدن، تورت دادن، گریه کردن	۱. بالا گرفتن سر و واکنش یا در مقابل فشار	۱. جمع کردن انگشتان برای گرفتن چیزی	۱. دنبال کردن شیء متحرک با چشم
۲. واکنش در مقابل صدا هنگام خواب	۲. صداهای دیگر به جای گریه	۲. تعادل سر و حرکت باها هم‌زمان	۲. خم کردن بازو و حرکت مفصل	۲. نگاه کردن به صورت طرف مقابل
۳. گوش دادن به صدای گویا	۳. صداهای تفرقه، توره‌توره و غیره	۳. تکیه بر آرنجها و تعویک هنگام حمل گرفتن	۳. چنگ زدن به لباس	۳. عقب چیزی که از او دور می‌شود
۴. نگاه کردن به کسی که صحبت می‌کند	۴. بلبلیدن زدن، خندیدن، ذوق کردن	۴. راست کردن کمر و حرکات نشنا مانند	۴. بازی با دستها	۴. توجه به شیء که در دست می‌گیرد
۵. واکنش در مقابل موسیقی و آواز	۵. بستن دهان و تورت دادن آب دهان	۵. ستون کردن دستها و غلبیدن به پشت	۵. دراز کردن دستها به طرف انبساط	۵. دیدن کشمش روی میز
۶. دنبال کردن صدا با حرکت سر	۶. پاسخ با درآوردن صدا	۶. بلند کردن سر و کشیدن خود برای بستن	۶. بردن انبساط به دهان	۶. نگاه داشتن چشمها به‌طور موازی
۷. متوقف کردن گریه یا صحبت کردن با وی	۷. بلبلیدن، قاشقی فرنی	۷. حمل بدن روی پا و چپیدن روی زانو	۷. گرفتن و رها کردن انبساط	۷. عقب‌نشینی در حال حرکت
۸. واکنش در مقابل صدای با	۸. نوشتن آب از استکان یا لیوان	۸. تعادل در حالت چهار دست و پا و غلبیدن روی شکم	۸. برداشتن دو چیز از روی میز یا دو دست	۸. دنبال کردن شیء در حال سقوط با نگاه
۹. جرخاندن سر در مقابل بیج	۹. تپ کردن با نوک زبان	۹. به تنهایی نشستن و خیزیدن روی نیمکت	۹. دادن شیء از دستی به دست دیگر	۹. توجه به تصویر خود در آینه (۱)
۱۰. واکنش در مقابل بیج	۱۰. واکنش با صدا درآوردن	۱۰. بالا کشیدن خود از میز	۱۰. لمس و آرایش	۱۰. نگاه به دستها
۱۱. جرخش مستقیم سر به طرف صدا	۱۱. تقلید صداها	۱۱. نشستن روی صندلی یا زمین بدون تقادن	۱۱. کلان دادن شیء	۱۱. شناختن شیشه شیر خود
۱۲. فهمیدن معنی یک لغت	۱۲. ادا نمودن چهار صدای متفاوت	۱۲. زانو زدن و چهار دست و پا کردن	۱۲. گرفتن انبساط با دو انگشت	۱۲. پیدا کردن شیء پوشیده شده
۱۳. نگاه به طرف مشخص نام برده شده	۱۳. جویدن نان به راحتی	۱۳. راه رفتن با گرفتن از پایه به میز یا میز	۱۳. به هم زدن دو شیء	۱۳. ترجیح یک شیء بر شیء دیگر
۱۴. حرکت دهان یا شنیدن «ام» یا «به»	۱۴. خواستن چیزی با صدا	۱۴. هل دادن کالسکه	۱۴. بیرون ریختن و جمع کردن انبساط	۱۴. شناختن والدین و خواهر و برادرها
۱۵. انجام دستور «بیا پیش من»	۱۵. صداهای «ا، او، ا، ب، پ»	۱۵. ایستادن و راه رفتن به تنهایی	۱۵. انباشت و با انگشت نشانه	۱۵. نگاه به توپ در حال غلبیدن
۱۶. انجام دستور «دست بزن»	۱۶. به کار بردن دو لغت کامل	۱۶. بلند کردن شیء از زمین	۱۶. دور ریختن انبساط	۱۶. توجه به تصویر خود در آینه
۱۷. فهمیدن دستور «دهانت را باز کن»	۱۷. تقلید صدای دو حیوان	۱۷. بلند شنیدن بدون کمک دیگران	۱۷. آشنایی از اسکان با نشان به تنهایی	۱۷. ورق زدن کتاب مصور
۱۸. واکنش در مقابل بردن ناشی	۱۸. تقلید دو صدا	۱۸. بالا خیزیدن از بله‌ها	۱۸. باز کردن بسته هدیه	۱۸. شناختن آشنایان از دور
۱۹. نشان دادن دو نفر با بردن نام آنها	۱۹. به کار بردن یک لغت به جای یک کلمه	۱۹. خم شدن برای بلند کردن انبساط	۱۹. به کش کشیدن انبساط یا صفحه‌ها	۱۹. چیدن انبساطها به کنار هم
۲۰. نشان دادن چهار شیء نامبرده شده	۲۰. حروف «ا، ن، ا، د، ت، و، ف»	۲۰. دیدن مسافت بیج متر بدون تقادن	۲۰. روی هم گذاشتن مهرها	۲۰. نگاه کردن برای گفتنی به
۲۱. نشان دادن اعلیای بدنی با بردن نام آنها	۲۱. به کار بردن بیج لغت	۲۱. راه رفتن عقب عقب	۲۱. باز کردن زین	۲۱. نگاه به درست کردن بیج
۲۲. فهمیدن مفهوم «می‌خواهی»	۲۲. بردن نام سه مشخص	۲۲. بالا رفتن از پله‌ها به کمک زرده‌ها	۲۲. اماختن کشمش در شیشه	۲۲. فهمیدن عوض کردن جای قطعی‌ها
۲۳. فهمیدن نام و لای	۲۳. نام بردن چهار شیء	۲۳. بالا رفتن از صندلی	۲۳. کشیدن خط روی کاغذ	۲۳. نشان دادن اعلیای بدن عروسک
۲۴. فهمیدن «بریم درود»	۲۴. ادای دو فعل	۲۴. زدن توپ با یا بدون زمین خوردن	۲۴. درآوردن لباس	۲۴. چیدن انبساط مطابق تصاویر آنها

۲۵. شناختن معنی ۲۰ الفبت	۲۵. بازی در حال نخستین سورا	۲۵. ورق زدن صفحات کتاب	۲۵. تشخیص بزرگ و کوچک
۲۶. شناختن نام ۸ شیء	۲۶. بازی در حال نخستین	۲۶. داخل کردن سیله در لوله	۲۶. کار هم قراردادن دو رنگ
۲۷. نشان دادن چهار شخص با بردن نام انسان	۲۷. بالا رفتن از پله بدون دست گرفتن به چاهی	۲۷. بیرون ریختن نخود یا کشمش از سینیبه	۲۷. تشخیص دو فرم از یکدیگر
۲۸. شناختن مفهوم خطاحافظ (زای بائی)	۲۸. بالا رفتن سه پله از دربان	۲۸. به بالا رفتن کردن توب	۲۸. شناختن همسانه و همپایان
۲۹. اجرای دستور «یکی دیگر بد»	۲۹. رفتن به حالت آلاسن	۲۹. خوردن غذا با قاشق	۲۹. جدا کردن قاشق‌ها از جنگال‌ها
۳۰. اجرای دستور «هر دو مسور را بخوربان»	۳۰. بردن با جفت یا از زمین	۳۰. روی هم چیدن حداقل چهار مکعب	۳۰. جدا کردن همپورها از یکدیگر
۳۱. فهمیدن مفهوم دو وصل مختلف	۳۱. رفتن سه متر روی پنجه یا	۳۱. داخل کردن زنجیر در لوله	۳۱. شناختن لیس‌هاش
۳۲. انجام دو دستور با هم‌دیگر	۳۲. پایین آمدن از پله‌ها	۳۲. به پنج کشیدن مهره‌ها	۳۲. جدا کردن قاشق جای خوری از سوب خوری
۳۳. نشان دادن حداقل ۶ عضو از بدن	۳۳. در یک خط قراردادن یا با چشم بسته	۳۳. جلو کشیدن شکلات	۳۳. پیدا کردن دو شیء مغزی شده
۳۴. فهمیدن انجام عملی از روی تصویر	۳۴. دویدن مسافت ۱۵ متر بدون اقلادن	۳۴. تا کردن کاغذ	۳۴. شناختن محیط اطراف
۳۵. شنیدن دو صدای مشابه	۳۵. پرش از روی پلنج	۳۵. ریختن آب از یک لیوان در لیوان دیگر	۳۵. شناسایی انجام کاری از روی تصاویر
۳۷. نشان دادن بزرگ و کوچک	۳۷. رفتن سه جوجه یا ماشین بدالی	۳۷. کشیدن اشکال هندسی	۳۷. تفاوت بین یکی و چند تا
۳۸. فهمیدن چپ و راست	۳۸. زدن با رنگدک با یا	۳۷. پوشیدن لباس	۳۷. ردیف کردن رنگهای اصلی
۳۹. نشان دادن رنگ توپ	۳۹. حمل لیوان آب به مسافت ۲ متر	۳۸. باز کردن جعبه کبریت	۳۸. مرتب کردن طوطی حداقل سه شیء
۴۰. نشان دادن چند ضلعی و دایره	۴۰. رفتن مسافت ۳ متر روی خط مستقیم	۴۰. باز کردن کافیا آب‌نبات یا شکلات	۳۹. مرتب کردن ۵ جفت تصویر
۴۱. شنیدن داستان با علاقه	۴۱. جهیدن ۲ به جلو و ۵ به بالا	۴۱. کشیدن دایره	۴۰. داخل فرم قراردادن قوطی‌های تو خالی
۴۲. بیرون کشیدن یک حرف از میان کلمه	۴۲. بالا رفتن از پله بدون عوض کردن پاها	۴۲. نگاه داشتن مواد لای انگشتان	۴۱. تشخیص پنج شکل مختلف هندسی
۴۳. شناختن آگنگت نسبت و مشابه	۴۳. حرکات دست‌ها هنگام راه رفتن	۴۳. شنیدن و چشمک کردن دست‌ها	۴۲. مرتب کردن ماسکین‌ها و حیوانات
۴۴. شناختن مفهوم دو	۴۴. ایستادن ۲ پایه روی یک پا	۴۴. پیچیدن در قوطی و چرخاندن کلید در قفل	۴۳. تشخیص کمپتهای یک و دو از نظر بیانی
۴۵. فهمیدن صحیح و شب	۴۵. شیخ داستان کوتاهی که شنیده	۴۵. دست کردن گلوله و مار با خمیر	۴۴. پیدا کردن سه شیء مغزی شده
۴۶. شناختن مفهوم «بالا و پایین»	۴۶. به کار بردن جمله فرضی جمله اصلی	۴۶. کشیدن خط بین دو نقطه	۴۵. شناسایی دختر و پسر
۴۷. فهمیدن مفهوم جسمه و گرمته	۴۷. استفاده از کی، چه کسی، کجا، چه وقت، چرا	۴۷. باز بستن دکمه‌ها	۴۷. مرتب کردن تصاویر ناقص
۴۸. تشخیص بزرگان از دیگر جانوران	۴۸. به کار بردن حداقل دو کلمه مفصلاد	۴۸. تفریحی کردن	۴۸. مرتب کردن تصاویر

از یک روزه تا یک ماهه

وضعیت نوزاد همان است که در دوره قبل از تولدش بوده، اگر دست‌ها و پاهای او را صاف کنید، مثل فنر به حالت اولشان برمی‌گردند. وقتی به نوزاد لباس می‌پوشانید باید به این حالت او احترام بگذارید.

اگر با انگشت سبابه خود کف دست نوزاد را لمس کنید او دستش را می‌بندد، و انگشت شما را آن قدر محکم می‌فشارد که انگشت‌های خودش سفید می‌شوند. پاها نیز همین واکنش را نشان می‌دهند. نوزاد واکنش‌های دیگری نیز دارد؛ اگر او را روی پاهایش نگاهدارید، راه می‌رود. اگر لب‌هایش را لمس کنید، مک می‌زند. پزشک برای این‌که مطمئن شود نوزاد طبیعی است تمام این واکنش‌ها را می‌آزماید.

عضلات گردن نوزاد محکم نیستند و اگر نوزاد را بلند کنید، نمی‌تواند گردنش را نگه‌دارد.

۱ تا ۴ ماهگی

نوزاد با نگاهش شخصی را که جابه‌جا می‌شود، دنبال می‌کند. شروع به خندیدن واقعی می‌کند. صورتش حالت معنی‌داری به خود می‌گیرد.

اگر نوزاد را به شکم بخوابانید، سرش را با قدرت بلند می‌کند. عضلات گردنش محکم شده است و وقتی که به پشت خوابیده، اگر دست‌هایش را بگیرید و او را بلند کنید، سرش را محکم نگاه می‌دارد.

مشت‌هایش را باز کرده است. دست‌هایش به فرمان او هستند. آنها را جلوی چشم‌هایش می‌گیرد. انگشت‌هایش را تکان می‌دهد و با آنها لمس می‌کند. اگر شیئی را به طرف او دراز کنید از هیجان می‌لرزد.

۴ تا ۸ ماهگی

از نشستن لذت می‌برد. در ابتدا اجازه دهید برای مدت ۱۰ تا ۱۵ دقیقه بنشیند. البته او را به بالشتی تکیه دهید. وقتی خوابیده سرش را بلند می‌کند، گویی می‌خواهد به تنهایی بنشیند. برای عادت دادن نوزاد به نشستن از چهار ماهگی به بعد می‌توانید او را در صندلی‌های کوچک تاشویی قرار دهید که زاویه پشت آنها قابل تنظیم است. می‌توانید در روز یک یا دو بار طفل را در این صندلی‌ها بنشانید ولی روی هم رفته نباید مدت آن از نیم ساعت تجاوز کند.

با دست راست یا چپ، شیئی را که به طرف او برید می‌گیرد و با چهار انگشتش فشار می‌دهد. اگر شیء دیگری را به او نشان دهید اولی را از یاد می‌برد.

دستش را دراز می‌کند و با انگشتانش شیء مورد نظر را می‌گیرد. آن را دست به دست می‌کند. اغلب با حرص آن را می‌قاپد.

مطالعه آزاد

وقتی که جورابش را درمی‌آورید، پایش را به دهانش می‌برد. چون عاشق مکیدن است، از این‌که چیز تازه‌ای برای مکیدن پیدا کرده، خوشحال است و می‌خندد. او دست‌ها، موها، گوش‌ها و تمام بدنش را هم به تدریج کشف می‌کند.

اگر دستش را بگیرید درست راه می‌رود، ولی مایل است سر و تنه‌اش را به سمت جلو دهد.

از پرت کردن اشیا لذت می‌برد؛ وقتی چیزی را می‌گیرد، هنوز محکم آن را نمی‌چسبد، زیرا نمی‌تواند اندازه اشیا را درست بسنجد؛ انگشت سبابه‌اش قدرت بیشتری دارد و هرچیز کوچکی، حتی خرده نان را نیز می‌تواند از روی زمین بردارد.

۸ تا ۱۲ ماهگی

طفل نخستین کوشش‌ها را برای ایستادن به عمل می‌آورد. در حدود ۱۰ ماهگی وقتی ایستادن را یاد گرفت، می‌کوشد دست‌هایش را از نرده‌های پارکش رها کند، اما از افتادن می‌ترسد. برای دست یافتن به شیء مورد نظر چهار دست و پا راه می‌رود، به طور نشسته خود را می‌کشانند، و یا روی سینه، مثل خرچنگ، می‌خزد.

هر طفلی به طریقی خود را جابه‌جا می‌کند، که حالت او در این هنگام معمولاً انعکاسی از شخصیت اوست.

حال که می‌تواند تنها بنشیند، مدتی طولانی در پارکش می‌نشیند. او هم چنین قادر است خم شود، بگردد و بدون این که بیفتد چیزی را بردارد.

۱۲ تا ۱۸ ماهگی

او درحالی که پاهایش را از هم دور نگه می‌دارد؛ بالاتنه‌اش را جلو می‌دهد و دست‌هایش را برای حفظ تعادل در دو طرف به صورت افقی درمی‌آورد راه می‌رود. هنوز چهار دست و پا از پله‌ها بالا می‌رود. روی صندلیش می‌ایستد و می‌کوشد از سایر صندلی‌ها بالا برود.

در حالی که قبلاً دست‌ها برای گرفتن اشیاء به یک‌دیگر کمک می‌کردند، حالا می‌کوشد از هریک از دست‌هایش به تنهایی استفاده کند.

می‌تواند مکعبی را به شما بدهد؛ هنوز نمی‌تواند توپش را پرت کند؛ می‌تواند یک شیء کوچک را در داخل یک شیء بزرگتر قرار دهد؛ می‌کوشد با مکعب‌هایش یک برج بسازد ولی نمی‌تواند.

مطالعه آزاد

می‌تواند کتاب را ورق بزند، اما چند برگ را باهم می‌گرداند؛ تصاویر را نشان می‌دهد؛ وقتی خسته می‌شود کتاب را به کناری می‌اندازد.

۱۸ تا ۲۴ ماهگی

از کشف کردن و جابه‌جا کردن لذت می‌برد. او حالا آن قدر از دست‌ها و پاهایش مطمئن شده است که بتواند با اشتیاق کامل برای اکتشافاتش از آنها استفاده کند.

او مداد را در دستش می‌گیرد، ولی خط‌هایی که می‌کشد کج و معوج است و راست در نمی‌آید. از طرفی بچه توجهی هم به این موضوع ندارد و بیشتر مایل است کاغذ را خط‌خطی کند، بعد هم با همان اشتیاق آن را محاله و پاره کند.

مطالعه آزاد

ضربه وارد کردن به توپ با پا، عقب عقب راه رفتن، بالا رفتن از پله درحالی که دستش را به زرده گرفته است و یا پایین آمدن از آن اگر شما دستش را بگیرید، از فتوحات این سن به شمار می‌روند.

او می‌تواند قاشقش را به دست بگیرد ولی وقت غذا خوردن خیلی خودش را کثیف می‌کند. در عین حال، به هنگام غذا خوردن سر و صدای زیادی راه می‌اندازد و به هنگام آب خوردن گلویش صدا می‌دهد.

دویدن برایش بسیار لذت‌بخش است. دوست دارد که دنبالش کنید، ولی اغلب به در و دیوار یا میبل و صندلی می‌خورد؛ او با داد و فریاد اشیا را می‌کشد، هل می‌دهد و می‌زند.

۲ تا ۲ ۱/۴ سالگی

او می‌دود و قادر است به هنگام دویدن به چپ و راستش نگاه کند. او می‌تواند با یک دست توپش را پرت کند و با پایش به آن ضربه‌ای وارد آورد. اگر دستش را بگیرد دوست دارد از روی یک نیمکت و یا پله بپرد.

با یک دستش کاغذ را نگاه می‌دارد و با دست دیگرش مداد را و می‌کوشد روی کاغذ یک دایره بکشد.

با تقلید از مادرش به عروسک یا خرسش غذا می‌دهد. آن قدر در این کار دقت به خرج می‌دهد که خرس یا عروسک از خودش تمیزتر باقی می‌ماند. انجام تمام کارهای روزانه برای او جالب است و چنانچه بتواند دستگیره در را بیچاند احساس غرور خواهد کرد.

مطالعه آزاد

در کتاب تصاویر فنجان، خرس و توپ را تشخیص می‌دهد و آنها را با احساس پیروزی نشان می‌دهد. صفحات کتاب را یک به یک ورق می‌زند.

او قادر است ۷ عدد از مکعب‌هایش را روی هم بگذارد. مداد را دیگر در مشتش نمی‌گیرد، بلکه با انگشت‌هایش مداد را گرفته و روی کاغذ خط می‌کشد.

او بی‌کمک روی سه چرخه‌اش می‌نشیند، و می‌تواند پا بزند و سه‌چرخه را به جلو براند.

۲ تا ۳ سالگی

تا به حال به هنگام بالا رفتن از پله هر دو پایش را روی یکایک پله‌ها می‌گذاشت، ولی از این پس با هر پا یک پله را بالا می‌رود. هم‌چنین قادر است پاهایش را جفت کند و به جلو ببرد.

در این سن کودک زیاد می‌گریزد، زیرا هنوز به حرکات خود کاملاً مسلط نشده است و بسیار اتفاق می‌افتد که به در و دیوار یا زمین می‌خورد.

بی‌کمک، کفش‌هایش را می‌پوشد، ولی اغلب آنها را چپ و راست به پا می‌کند.

۳ سالگی

او تعادل پیدا کرده است و مثل بزرگسالان راه می‌رود و به هنگام پایین آمدن از پله‌ها نرده‌ها را می‌گیرد، ولی هنوز موقع پایین آمدن روی هر پله هر دو پا را می‌گذارد.

دلیل دیگری که او مهارت کامل را در حرکاتش پیدا کرده، این است که می‌تواند آب در لیوانی بریزد بی‌آن‌که سر برود. هم‌چنین می‌تواند روی کاغذ علامت به علاوه را بکشد.

از مسواک کردن دندان‌هایش احساس غرور می‌کند.

راهنمای کار عملی

هنرآموز در مرکز بهداشتی-درمانی حضور می‌یابد و در واحد مراقبت از کودکان زیر ۶ سال طرز استفاده از ترازوهای مختلف را فرا می‌گیرد و در انجام این مراقبت‌ها مشارکت می‌کند. این مراقبت‌ها شامل اندازه‌گیری وزن، قد، دور سر، ارزیابی رشد کودک و واکسیناسیون او می‌باشد.

هم‌چنین هنرآموز در آموزش‌های موردنیاز مادران در زمینه تغذیه و بهداشت فردی، به کاردان مربوطه کمک می‌نماید.

آزمون نظری

- ۱- رشد و نمو را تعریف کنید.
- ۲- عوامل مؤثر بر رشد کودک را توضیح دهید.
- ۳- شاخص‌های پایش رشد را توضیح دهید.
- ۴- مؤثرترین و دقیق‌ترین شاخص پایش رشد را نام ببرید.
- ۵- هدف از اندازه‌گیری دور سر را توضیح دهید.
- ۶- منحنی رشد و کاربرد آن را توضیح دهید.
- ۷- برنامه زمانی اندازه‌گیری وزن کودکان را شرح دهید.
- ۸- عوامل مؤثر در نمو کودک را نام ببرید.
- ۹- شاخص‌های تعیین میزان نمو کودک را نام ببرید.
- ۱۰- برای موارد زیر سن کودک را تعیین کنید:

الف) شناختن مادر

ب) نشستن کودک

ج) کنترل دفع ادرار و مدفوع

د) بیان کلمات ساده